

دکتر کنایون علیزاده

استادیار گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی مشهد

کمربندهای سبز شهری و روند تحول جهانی آن

چکیده:

به دنبال رشد سریع جمعیت شهرنشین در جهان سیاست‌های مختلفی برای حفاظت از محیط زیست و ممانعت از گسترش بی‌رویه فضای کالبدی شهرها اتخاذ شده است که ایجاد و حفظ کمربندهای سبز پیرامون شهرها یکی از موثرترین آنهاست. گرچه این سیاست جزء معدود تدابیری است که هم دارای کارایی قابل توجه بوده و هم با اقبال و حمایت عمومی مواجه شده است، اما به دلیل وجود تقاضای روز افزون برای ساخت مسکن شهری و کمبود زمین کافی برای پاسخگویی به این نیاز مسئولان و مقامات شهری با چالش جدی مواجه شده‌اند. این مقاله به بررسی راه حل‌های گوناگونی که در کشورهای مختلف به کار گرفته شده است، می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی:

کمربندهای سبز شهری، فضای سبز، ساختارهای سبز، روند تحول

مقدمه

کمر بند سبز نوعی راهکار در تعیین کاربری اراضی است که با هدف حفظ زمین‌های کشاورزی و اراضی فاقد کاربری پیرامون شهرها اتخاذ می‌شود. این سیاست که نخست در انگلستان به کار گرفته شد از سوی کشورهای صنعتی نیز با استقبال زیادی مواجه گردید. کشورهایی که سیاست احداث کمربندهای سبز شهری را به کار گرفته‌اند، قوانین بسیار محکمی نیز برای حفظ آن فضای سبز وضع کرده‌اند. کمربندهای سبز علاوه بر حفظ زیبایی محیط زیست شهری به تامین هوای پاک و کنترل رشد بی رویه شهرها نیز نظر دارند؛ اما در بعضی مواقع به دلایل خاص محیطی فضاهای سبز به صورت راه‌های سبزی^۱ ایجاد می‌شوند که گاه از میان بافت ساخته شده‌ی شهرنیز می‌گذرند. شکل دیگر این فضاهای سبز به صورت قطعات پراکنده و منفصلی است که ساختارهای سبز نام دارند^۲ که در این مقاله به هر یک جدا گانه پرداخته خواهد شد.

تاریخچه‌ی پیدایش

نخستین بار راهبرد ایجاد کمربند سبز به عنوان ابزاری برای برنامه ریزان در راستای حفظ کیفیت محیط زیست شهری در سال ۱۹۳۸ در شهر لندن به کار گرفته شد و سپس در سال ۱۹۵۵ به دنبال تصویب دولت به عنوان راهکاری ملی به منظور ممانعت از گسترش بی رویه‌ی شهرها در سراسر انگلستان به اجرا در آمد. سال ۲۰۰۴ پنجاهمین سال تاسیس کمربندهای سبز پیرامون شهرهای انگلستان بود. بدین سبب مجمعی متشکل از مقامات دولتی، مسؤولان شهری و بسیاری از متخصصین امر در لندن تشکیل شد تا به هماهنگ کردن سیاست‌های جدید و تطبیق هر چه بیشتر وضع موجود با نیازهای آتی جامعه بپردازد. در حال حاضر ۱۴ کمربند سبز در انگلستان وجود دارد که سطحی معادل ۱۶۷۱۶ کیلومتر مربع یا ۱۳٪ خاک انگلستان را در بر می‌گیرد. کمربند سبز پیرامون شهر لندن به تنهایی ۵۱۳۳ کیلومتر مربع است. در اسکاتلند نیز در گذشته چنین سیاستی به اجرا گذاشته شده است و اراضی وسیعی پیرامون شهرهای بزرگ و به طور عمده کانون‌های صنعتی نظیر گلاسکو به کمربندهای سبز اختصاص

^۱ - Greenways. (Green Wedges)

^۲- Green Structures

یافته است. در حال حاضر در اسکاتلند ۱۶۴ کیلومتر مربع تحت پوشش کمربندهای سبز شهری است. «ولز» نیز به تازگی به این مجموعه پیوسته و اخیراً در پی اجرای این راهبرد حفاظتی پیرامون شهرهای خود است.

در سال ۱۹۹۳ تحقیق جامعی در زمینه‌ی ارزیابی نتایج به‌کارگیری سیاست کمربندهای سبز در انگلستان توسط متخصصین دانشگاه اکسفورد صورت گرفت. نتایج این تحقیق نشان داد که به‌کارگیری کمربندهای سبز سیاست موفق‌تری بوده است. (دایره المعارف ویکی پدیا ۲۰۰۵)

اهداف

اهداف عمده‌ی به‌کارگیری سیاست کمربند سبز شهری عبارتند از:

- حفاظت از محیط‌های طبیعی و نیمه طبیعی
- بهبود کیفیت هوای نواحی شهری
- فراهم آوردن امکان دسترسی ساکنین شهرها به فضای سبزی که دارای جنبه‌های آموزشی و گذران اوقات فراغت نیز باشد.
- حفاظت از خصایص منحصر به فرد بافت روستایی که ممکن است در اثر گسترش شهرها از بین روند و در بافت شهری جذب و مستحیل شوند.

روند تحول کمربندهای سبز شهری در کشورهای شمال:

الف: انگلستان:

از آن‌جا که به‌کارگیری سیاست کمربندهای سبز شهری در انگلستان نتایج رضایت بخشی در پی داشته است و توانسته گسترش بی رویه شهرها را محدود کند و کیفیت محیط زیست آنها را در سطح قابل قبولی حفظ کند، بدین سبب در فاصله سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۳ بالغ بر ۱۹۰۰۰ هکتار بر وسعت کمربندهای سبز شهری در انگلستان افزوده شد. با توجه به آن‌که نرخ افزایش جمعیت در این کشور در مقایسه با متوسط جهانی به مراتب پایین‌تر است، تقاضا برای گسترش فضای شهری به اندازه‌ی کشورهای در حال توسعه نگران کننده نیست. گرچه در بعضی مناطق به‌دلیل دست اندازی شهر

به حریم فضای سبز سبز پیرامون مقداری از این اراضی به زیر ساخت رفته و از سطح آن کاسته شده اما این میزان تنها ۰/۰۲٪ در سال بوده است. علی‌رغم برقراری تعادلی نسبی و وجود پایداری قابل قبول در سیستم برنامه‌ریزان شهری و مقامات دولتی نسبت به تحولات دراز مدت ابراز نگرانی می‌کنند.

زیرا در بعضی مواقع کمربندهای سبز شهری قادر به ممانعت از دست اندازی شهر به فضاهای پیرامونی نیستند. مثلا در ورای کمربندهای سبز "شهرک‌های اقماری" ایجاد می‌شود که گر چه باید دارای هویت مستقل باشند، اما عملا مانند حومه‌های وابسته به شهر عمل می‌کنند در بعضی مناطق نیز میزان تقاضای مسکن به بیش از حد عرضه رسیده است. مثلا در شهر «نورث همپتون شایر» (۱) تا سال ۲۰۲۱ به ۱۰۰۰۰۰ خانه بیش از مسکن فعلی نیاز است. به منظور رفع این نیاز کمیته‌ی بررسی مشکلات مسکن در جنوب انگلستان راهکارهایی را پیشنهاد کرده که یکی از آنها احیا بافت‌های مسکونی فرسوده و تجدید بنای خانه‌های قدیمی است. تشویق به بلند مرتبه سازی از دیگر راهکارهایی است که این کمیته بدان اشاره دارد؛ اما در گزارش این کمیته افزوده شده است تامین این نیاز بدون تجدید نظر در زمینه‌ی اراضی تحت تصرف کمربند سبز شهری مقدور نیست. نتایج این گزارش با مخالفت عمومی و اعتراض گروه‌های طرفدار محیط زیست مواجه شده است. (گزارش منطقه‌ای کمربندهای سبز- ۲۰۰۳) در بسیاری از کشورهای توسعه یافته گرایش به حفاظت از کمربندهای سبز بر تغییر دیدگاه و تجدید نظر در کاربری اراضی این محدوده غلبه دارد. (ابزرروز ۲۰۰۳)

ب: استرالیا:

در کشور استرالیا از سال ۱۹۴۵ تا کنون بالغ بر یک میلیون هکتار از اراضی روستایی به تصرف شهرها در آمده‌اند. مقامات این کشور به منظور حفاظت از این اراضی قانونی را به تصویب رساندند که بر اساس آن پیرامون شهرهای بزرگ کمربند سبز احداث شود و هر گونه استفاده‌ی شهری از فضای کمربندهای سبز ممنوع گردد. بدین ترتیب ۳۳ سال پیش کمربند سبز دائمی پیرامون شهر ملبورن احداث شد. وجود اراضی کشاورزی ارزشمند و چشم اندازه‌های بسیار زیبا برای گذران اوقات فراغت و منابع معدنی بسیار از جمله مشخصه‌های کمربند سبز پیرامون این شهر است. اراضی زراعی اطراف

این شهر جزء مرغوب‌ترین زمین‌های کشاورزی استرالیا است که از مزیت نسبی همجواری با بازار بزرگ مصرف‌میلورن و هزینه حمل و نقل پایین نیز بهره‌مند است. بنابراین محافظت قاطع از این اراضی اجتناب‌ناپذیر است. خوشبختانه به دلیل آینده‌نگری در طراحی بانک زمین و ذخیره فضاهای کافی برای توسعه آینده شهر میلورن قادر است تا ۳۰ سال دیگر پاسخگوی تقاضاهای جدید برای ساخت مسکن که بالغ بر ۶۲۰۰۰۰ مورد خواهد بود باشد. (مرادی مسیحی و آراز/ ۱۳۸۱)

ج: ایالات متحده آمریکا

در ایالات متحده آمریکا معمولاً به جای اصطلاح کمریند سبز از عبارت فضای سبز استفاده می‌کنند. فضای سبز ممکن است شامل یک ناحیه‌ی کوچک و یا حتی یک پارک باشد. این فضا می‌تواند در درون بافت شهری یا در پیرامون آن واقع شده باشد. مفهوم کمریند سبز در سال‌های اخیر تکامل یافته است تا نه تنها فضاهای سبز بلکه تمامی ساختارهای سبز شهری را نیز به عنوان یک وجه با اهمیت از توسعه پایدار در قرن بیست و یکم در بر گیرد. وجود اراضی وسیعی که در داخل محدوده‌ی شهرها تحت عنوان "بانک زمین" به تملک شهرداری‌ها در می‌آید تا در آینده به مصرف فضاهای مورد نیاز شهر برسد، از جمله دیگر امکاناتی است که می‌تواند به حفظ کیفیت محیط زیست در شهرها کمک کند و بر وسعت ساختارهای سبز شهری نیز بیفزاید. از آن‌جا که چنین فضاهایی در حال حاضر فاقد کاربری بخصوصی است، بنابراین از آن‌ها به عنوان فضای سبز استفاده می‌شود. در بسیاری از مواقع شهرداری بهره‌برداری از این اراضی را در اختیار مردم هر منطقه شهرداری و یا هر محله قرار می‌دهد و مردم قادرند با پرداخت مبلغ ناچیزی به عنوان اجاره و مبلغی نیز به عنوان آب‌بها از این اراضی برای کشت سبزی- صیفی و یا محصولات مورد نظر دیگر خود استفاده کنند. از آن‌جا که مصرف محصولاتی که به شیوه ارگانیک پرورش داده می‌شوند، روز بروز طرفداران بیشتری می‌یابد استفاده از اراضی موجود در بانک‌های زمین به این روش با استقبال زیادی نیز مواجه شده است. وسعت قابل توجه کشور ایالات متحده از جمله مزیت‌هایی است که شهرها به کمک آن با مشکل تقاضا برای مسکن مقابله می‌کنند. این امر

می‌تواند یکی از دلایل وضع قوانین بسیار سخت گیرانه در شهرها به منظور حفاظت از کمربندهای سبز باشد. (مایکل باکستون/۲۰۰۲)

د: کانادا

نمونه قابل توجه دیگر در زمینه‌ی احداث و حفظ کمربندهای سبز شهری کشور کانادا است. مشهورترین و زیبا ترین کمربند سبز شهری در کانادا متعلق به شهر اتاوا پایتخت این کشور است. این کمربند سبز که به «نعل اسب طلایی» معروف است دارای کاربردهای متفاوتی است. گذشته از کمک به تنفس شهر و حفاظت از محیط زیست پیرامون شهر اتاوا این فضا نقش قابل توجهی در جذب گردشگران دارد. نعل اسب طلایی فضای سبز عریضی است که در آن چندین آبراهه کوچک و بزرگ جاری است و بر زیبایی آن می‌افزاید. همچنین وجود امکانات ورزشی و احداث مسیرهای استاندارد برای دوچرخه سواری به ایجاد تنوع در کاربردهای آن افزوده است. مردم و شهرداری اتاوا با جدیت در جهت حفظ این فضا می‌کوشند. نمونه‌ی دیگر از کمربندهای سبز شهری در کشور کانادا شهر تورنتو است. همچون شهر اتاوا کمربند سبز شهر تورنتو نیز دارای کاربردهای چند گانه است؛ اما از آن‌جا که شهر تورنتو بزرگ‌ترین شهر کانادا و اصلی‌ترین دروازه ورود و اسکان جمعیت مهاجر به کانادا است، این شهر با کمبود زمین برای احداث مسکن مواجه است. مقامات شهری درصدد حفظ حریم کمربند سبز پیرامون شهر بوده و در سال ۲۰۰۶ قوانین بسیار سختگیرانه‌ای برای تغییر کاربری در آن وضع کرده‌اند. بر اساس این قوانین تغییر کاربری این اراضی حتی برای کشاورزی نیز تا سال ۲۰۲۰ ممنوع است. این اراضی که بر روی مناطق حاصل خیز شهر واقعند، در حال حاضر کاربری فضای سبز و مکان تفرجگاهی دارند. بدین سبب شهر تورنتو که با تقاضای روز افزون مسکن مواجه است، به‌ناچار مسکن‌های جدید را در حلقه‌ی دومی پیرامون شهر مستقر ساخته است. (ملودی گرین و سوزان بیله لو- ۲۰۰۳)

مردم کشورهای توسعه یافته معتقدند که نمی‌توان از فضای سبزی که محیط زیست شهری آن‌ها را حفاظت می‌کند، چشم‌پوشند؛ اما وضعیت در کشورهای در حال توسعه متفاوت است. نرخ زاد و ولد بالا و مهاجرت گسترده از روستا به شهر در جهان سوم که گاه به‌دلیل بروز تغییرات طبیعی نظیر خشکسالی و یا جنگ‌های داخلی تشدید می‌شود

از جمله علل رشد چشمگیر شهری است. در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۳۰ نود درصد از ۳٫۷ میلیارد افزایش جمعیت جهان در کشورهای در حال توسعه خواهد بود و ۹۰ درصد از این افراد در شهرها ساکن خواهند شد. تجمع چنین جمعیت انبوهی در فضاهای شهری نیاز به ساخت مسکن جدید را به همراه دارد. با در نظر گرفتن آن‌که به دلیل ضعف اقتصادی و کمبود سرمایه ساخت مسکن‌های یک طبقه و کم ارتفاع شکل غالب خانه سازی در این قبیل کشورهاست، می‌توان به ابعاد مشکل پیش رو پی برد. به منظور راه حل و پاسخگویی بهتر به معضلات آینده یونسکو و بخش مسکن سازمان ملل متحد (۱) در اکتبر سال ۲۰۰۳ با همکاری کشورهای مختلف جهان در آکادمی علوم نیویورک و دانشگاه کلمبیا کنفرانسی دو روزه به نام "جامعه و بیوسفر شهری" برگزار کردند. در این کنفرانس مشاوران برنامه‌ریزان شهری و دیگر متخصصان شهری از شهرهای نیویورک و شیکاگو (امریکا)، کیپ تاون (آفریقای جنوبی)، دارالسلام (تانزانیا)، مونته ویدئو (اروگوئه)، رم (ایتالیا)، سائو پائولو (برزیل)، استکهلم (سوئد) و سنول (کره جنوبی) شرکت داشتند. آنها به منظور یافتن راه حلی مناسب تجارب خود را با یکدیگر مبادله کردند که در این‌جا به بعضی از این نتایج اشاره می‌شود. (ایمپنس و اشتنباک/ ۲۰۸۸۰۳)

روند تحول کمربندهای سبز شهری در کشورهای جنوب

الف: برزیل

شهر سائو پائولو در برزیل با داشتن جمعیتی بالغ بر ۱۸ میلیون نفر چهارمین شهر بزرگ دنیا است. دولت برزیل فضایی به وسعت ۱٫۵ میلیون هکتار را به عنوان کمربند سبز پیرامون این شهر تحت محافظت دارد. این کمربند سبز دارای تنوعی از جنگل‌های بارانی، نواحی کشت شده، ساوانا، مرداب‌ها، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و غیره است. این فضای وسیع می‌تواند کاربردهایی در زمینه اکوتوریسم، کشت ارگانیک محصولات، تولید مواد غذایی و چرخه بازیافت ضایعات داشته باشد. امروزه از این فضا برای آموزش دانشجویان نیز استفاده می‌شود. اهمیت این محدوده چنان است که از سوی دولت برزیل و سازمان یونسکو به عنوان ذخیره گاه زیستی جهانی از آن محافظت می‌شود. تا کنون مقامات شهری و طرفداران محیط زیست توانسته‌اند برنامه‌های بسیاری نظیر احداث بزرگراه‌ها

در این مسیر را تغییر جهت دهند و به منظور جلوگیری هر چه بیشتر از گسترش شهر به سوی این محدوده تحت حفاظت سیاست بلند مرتبه سازی را به عنوان راهکار اصلی در پیش گیرند. (بارناداس انتونیو/۲۰۰۴)

ب: کره جنوبی

در کره جنوبی راه حل دیگری در پیش گرفته شده است. در این کشور کم وسعت آسیایی که تراکم جمعیت بالایی نیز در شهرهای خود دارد، نخست سیاست احداث کمربندهای سبز به کار گرفته شد اما به تدریج با دست اندازی شهر به فضا از وسعت آن کاسته شد. متخصصین و مقامات شهری به منظور حفظ کیفیت زندگی شهر نشینان سیاست احداث فضاهای سبز بر بام ساختمان‌ها را به کار بردند. شهر سنول پایتخت کره جنوبی که بزرگ‌ترین شهر این کشور نیز به شمار می‌رود با کمبود زمین برای ایجاد فضای سبز مواجه است. بالغ بر ۴۲٪ از مساحت این شهر توسط ساختمان‌ها اشغال شده است بنابراین ایجاد فضای سبز بر بام خانه‌ها راهکاری منطقی و مفید بود. امروزه بالغ بر ۲۰۰ کیلومتر مربع که حدود ۱/۳ سطح شهر سنول است، فضای سبز بر فراز ساختمان‌ها احداث شده است. ایجاد این فضاهای سبز به ملاحظات فنی و تکنیکی ویژه‌ای نیاز دارد و مسؤولان شهری به طور فعال چنین کمک‌هایی را در اختیار مردم قرار می‌دهند. یکی از پیشگامان در این زمینه سازمان یونسکو مستقر در سنول بود. مقامات این مرکز در راستای این سیاست بام ساختمان مقرر یونسکو را در سنول به فضای سبز تبدیل کردند. تنها ۵ ماه بعد از احداث آن ۷۵ گونه گیاهی در آنجا تعریف شد و ۳۹ گونه نیز از فضاهای سبز اطراف به آن افزوده شد. این در حالی است که ۳۷ گونه از حشرات نیز به زندگی در آن پرداختند. علاوه بر اجرای برنامه فضای سبز بر بام ساختمان‌ها شهر سنول دارای ۱۶۷ کیلومتر مربع کمربند سبز نیز هست که مانع گسترش بیرویه شهر می‌شود. این محدوده شامل جنگل، مزارع برنج و اراضی خشک است که البته کریدورهای سبزی که از آنجا به سوی بخش‌های درونی شهر کشیده می‌شود نیز، آن را تکمیل می‌کند. به این ترتیب شهر دارای یک ذخیره گاه بیوسفر شهری است که تا حدی محدودیت اراضی را جبران کرده است. (پارک یومین/۲۰۰۴)

ج: چین

شهر پکن به منظور ممانعت از رشد بی رویه و حفاظت از کمربند سبز خود راهکارهای دیگری را تعقیب می‌کند. توزیع فعالیت‌های اقتصادی در شهرهای اقماری و نواحی روستایی و استفاده‌ی عمودی از فضای زیر زمینی و احداث فضاهای سبز خطی در اطراف خیابان‌ها راه حل‌هایی است که مقامات شهری پکن با در نظر گرفتن خصوصیات شهر بدان دست یافته‌اند. پکن از فضاهای زیر زمینی که به منظور پناهگاه در مقابل حمله‌های هوایی در دهه ۱۹۶۰ ساخته شده بود استفاده و کاربری‌های فراوانی را در آن فضا مستقر کرده است. در اواخر دهه ۱۹۶۰ مراکز مهم شهری به منظور حفظ آمادگی در مقابل بروز جنگ وادار به حفر و ایجاد پناهگاه‌های زیر زمینی شدند که این پناهگاه‌ها تا چندی پیش هیچ گونه کاربری شهری مشخصی نداشتند؛ اما امروزه به مسکن، هتل، انبار، مراکز تفریحی و حتی مراکز خرید تبدیل شده‌اند. در پروژه‌های دقیق در ناحیه «وانگ فوجینگ» که یکی از شلوغ‌ترین مراکز خرید در پکن است، خیابانی زیرزمینی به طول ۸۰۰ متر و عرض ۴۰ متر در سه سطح طراحی شده است و طرح‌های دیگری برای احداث پارکینگ و خیابان‌های متعدد دیگر در دست بررسی و ساخت است. یکی دیگر از راه حل‌ها ایجاد فضاهای سبز خطی پیرامون خیابان‌های شهر است که علاوه بر حفظ کیفیت زیستی شهر به زیبایی آن نیز کمک می‌کند. (سن دو چانگ/ ۲۰۰۱)

د: سنگاپور

در آسیا سنگاپور از جمله موفق‌ترین شهرهایی است که قادر به ایجاد تعادل زیستی میان جمعیت انسانی و فضای سبز پیرامون شهر شده است. بلند مرتبه سازی از جمله سیاست‌هایی است که توانسته با تغییر کاربری اراضی صرفه جویی شده آنها را به فضای سبز اختصاص دهد. همچنین بدین وسیله از دست اندازی بافت ساخته شده شهری بر کمربند پیرامون شهر ممانعت به عمل آمده است. قوانین بسیار محکم و دقیق از تخریب کمربند سبز پیرامون شهر و فضاهای سبز درون آن محافظت می‌کند. (کنت دیوی ۲۰۰۳)

۵: ایران

به دلیل شرایط اقلیمی و مساله‌ی کمبود آب در بسیاری از نقاط ایران مراکز شهری و روستایی در کنار منابع آب و یا در حاشیه‌ی رودخانه‌ها و بر روی اراضی حاصلخیز ساخته شده‌اند. بدین سبب قانون‌گذار تلاش کرده است تا با وضع قوانین صحیح و اصولی از این اراضی حمایت کند. در ذیل قانون تغییر نام وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۵۳/۴/۱۶) در قسمت الف در بند یک ماده ۳ رعایت اولویت استفاده از زمین برای مصارف کشاورزی را در تعیین محل شهرها و مراکز جمعیتی از اهم وظایف وزارت مسکن و شهرسازی می‌شمارد، اما افزایش جمعیت و توسعه شهر منجر به افزایش قیمت زمین و مسکن در محدوده شهری و حومه‌ی آن شده و نهایتاً ساخت و سازه فعالیت سود آور در سطح شهر و حومه تبدیل می‌گردد و بدیهی است که در این فرایند زمین‌های فاقد ساخت و ساز دارای ارزش افزوده می‌گردند.

اراضی کشاورزی و باغ‌ها به دو دلیل در مرکز توجه سرمایه‌گذاران در بخش ساخت و ساز قرار دارند: اول این‌که در زمانی که زمین بایر مناسب ساخت و ساز موجود نباشد ارزش افزوده اراضی کشاورزی و باغ‌ها بر اثر این فرایند، مالکین آنها را تحریک به فروش و تغییر کاربری می‌کند. دوم به دلیل کیفیت زیست محیطی این اراضی و قرارگیری در شرایط مطلوب آب و هوایی شهر این اراضی مورد توجه سرمایه‌گذاران برای ساخت و ساز مسکونی به صورت ویلایی و یا مجتمع‌های مسکونی قرار می‌گیرند. استفاده‌ی کشاورزی و یا بهره‌گیری به منظور ایجاد باغ از این اراضی حاکی از حاصلخیزی خاک آنها و توان آنها برای تولید محصولات غذایی است و تبدیل آنها به ساخت و ساز یعنی تحمیل کاربری مغایر با توان آنها و از سوی دیگر محروم کردن محیط شهری از این توانایی، این امر باعث گردید که متأسفانه توسعه شهرها به از دست رفتن منابع کمیاب زیست محیطی یعنی از دست دادن خاک‌های حاصلخیز منجر گردد. خصوصاً در شهرهای کوهپایه‌ای از نظر زیست محیطی تمایل و جهت توسعه ساخت و ساز در شهرها به سمت این اراضی ارزشمند است. در نهایت مشاهده می‌گردد اراضی کشاورزی و باغی شهرها و حومه شهرها با وجود ارزش بسیار در تولید مواد غذایی و حفظ امنیت زیست محیطی و حتی آسایش اجتماعی و روانی ساکنین شهرها به شدت در معرض هجوم ساخت و ساز و تخریب هستند. ارزش افزوده اقتصادی که پس از تغییر کاربری و

یا تبدیل آن حاصل می‌گردد، کلیه فعالیت‌هایی را که در جهت حفظ این اراضی ارزشمند صورت می‌گیرد، را تحت الشعاع قرار می‌دهد و بی اثر می‌کند. فعالیت‌هایی که برای حفظ این اراضی ارزشمند صورت گرفته است می‌تواند به دو دسته‌ی کلان تقسیم شود:

۱- فعالیت‌های برنامه‌ریزی که شکل و جهات توسعه را پیش‌بینی و هدایت می‌کنند. این فعالیت‌ها در شهرها محدود به تهیه طرح‌های هادی و جامع و تفصیلی است. متأسفانه به دلیل عدم توجه کافی و عدم تخصیص زمان و بودجه مناسب برای تهیه این طرح‌ها و فقدان نظارت صحیح در بعضی موارد نه تنها این اراضی حفظ نمی‌گردند، بلکه جهت توسعه شهر نیز در راستای محو آنها تعیین می‌گردد.

۲- ضوابط و آیین نامه‌های قانونی که چند و چون توسعه و تغییر کاربری را تحت کنترل دارند و نقش حفاظت این اراضی را به عهده می‌گیرند. متأسفانه ابهامات فراوان، همپوشانی دستورالعمل‌های صادره، تعداد مراجع تصمیم‌گیری، نگرش بخشی، ابطال مکرر بندهای دستورالعمل‌های صادره و بعضی ملاحظات و ایرادات دیگر باعث شده که قوانین موضوعه به شدت تضعیف شده و نه تنها حامی و حافظ این ارزش‌های طبیعی داخل و پیرامون شهرها نباشند، بلکه به دلیل تناقضات خود مستمسک کسانی قرار گیرند که قصد تبدیل و تغییر این اراضی را داشته و هدف آنها کسب سود بیشتر بدون توجه به عوارض محیطی و اجتماعی این اقدامات است. (سوزنچی کیانوش / ۱۳۸۳)

۵: آبیجان

یکی دیگر از شهرهای موفق در زمینه‌ی حفظ کمربند سبز شهر آبیجان در غرب آفریقا است. کمربند سبز پیرامون آبیجان بزرگ‌ترین نمونه از جنگل‌های بارانی در مناطق مداری مرطوب است که بر روی خاک‌های رسوبی پدید آمده و به علت وجود تنوع قابل توجهی از گیاهان و حیوانات جزئی از ذخیره گاه‌های زیستی جهان محسوب می‌شود. نقش اقتصادی قابل توجه این فضای سبز و در آمد چشمگیر حاصل از حضور گردشگران خارجی مقامات و مردم شهر را بر آن داشته تا هر چه بیشتر در جهت حفاظت از آن کوشا باشند. بلند مرتبه سازی از جمله سیاست‌هایی است که مقامات در این شهر در پیش گرفته‌اند. خوشبختانه وجود درختان جنگلی و نقش مثبت آنها در

جلوگیری از ورود گرد و غبار به فضای شهر، کاهش سرعت باد، جذب آلودگی‌ها، افزایش رطوبت و حفظ منابع زیر زمینی آب توانسته است تا حد زیادی مشکلات ناشی از افزایش تراکم جمعیت در واحد سطح را جبران کند و کمربند سبز پیرامون این شهر کارنامه‌ی مثبتی از خود ارائه دهد. (دلینگر ویلیام/ ۲۰۰۴)

نتیجه‌گیری

در مجموع می‌توان گفت علی‌رغم افزایش جمعیت شهرنشین و بالا رفتن تقاضا برای گسترش افقی سطح شهرها سیاست احداث کمربندهای سبز از جمله موفق‌ترین راهکارها در مقابله با گسترش بی‌رویه‌ی شهرها محسوب می‌گردد. دولت‌ها به منظور افزایش کارایی و محافظت از کمربندهای سبز تدابیری اندیشیده‌اند که در بسیاری از موارد با همکاری مردم به اجرا در می‌آید. بلند مرتبه سازی، استفاده‌ی عمودی از فضاهای زیر زمینی، تخریب بافت‌های فرسوده و احداث مسکن‌های جدید، استفاده از فضای بام‌خانه‌ها و حاشیه خیابان‌ها به منظور گسترش حریم سبز شهری و جبران کمبودهای ناشی از آن در شهرها از جمله راهکارهایی است که در جهان امروز به اجرا در می‌آید. در کشورهای جنوب و به طور اخص در ایران می‌توان با هدایت فعالیت‌های برنامه ریزی و تعیین کاربری به سمت جوابگویی به ارزش افزوده این اراضی حافظ این ارزش‌های طبیعی نیز باشند. اصلاح قوانین و بازنویسی آنها با هدف ارتقای کیفیت زندگی شهری می‌تواند به ایجاد و گسترش کمربندهای سبز شهری در کشور کمک شایسته‌ای کند.

منابع و مأخذ

- ۱- گردآوری و ترجمه : مرادی مسیحی، وراز «برنامه‌ریزی استراتژیک در کلان شهرها» .. انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران) ۱۳۸۱.
- 2-Chidumayo, E. N. Urbanization and deforestation in Zambia, in Desertification Central Bulletin (UNEP), 1983
- 3- Impens, R. & Stenbock- Fermor, K. Role and Impact of Green Spaces in Urban Planning in the Environment of Human Settlements. Vol.2. Proc. Conf. Held in Brusseles, April, 1976 Oxford, Pergamon Press
- 4- F.A.O. Corporate Document Respository, 1994, PP. 144-145
- 5- Micheal Buxton, Premier's Green Wedge Taskforce, Program Coordinator of environment and Planning of RMIT University 2002, MIT University Press.
- 6-Suzanne Bilello & Melody Green, World Cities join to protect their biological and cultural diversity, Unesco, 2003.
- 7- The Green Belt Regional Panel's Report. South Midland's sub-regional Panel, Northampton Shire & Bedford Shire, 2003
- 8- Will, Hutton, Cities shouldn't loosen their Green Belts, The Observer, Sunday May 12, 2002 , www.wikipedia.com , Green belt entry, 2005
- 9- Wikipedia encyclopedia
- 10- Dllinger, William , "An urbanizing world: Global report on Human Settlements and the Green belts", Oxford University Press 2004
- 11- Davey , Kenneth, " Elements of Green belts preservative policies" UHCHS, 2003
- 12- Yumin Park, The Green Belts, International Journal of Urban Planning, No. 11, p 54, 2004
- 13- Antonio Barnadas, "Green belt: a policy for sustainable urban environment" Journal of Green Architecture, London, 2004

مجلات

- ۱- سن دو چانگ، «پکن: چشم اندازی بر محیط حفاظت و توسعه». ترجمه : کتابون علیزاده. مدیریت شهری شماره ۳، سال ۱۳۸۳.
- ۲- سوزنچی کیانوش – «نگاهی به ابهامات موجود در حفاظت از اراضی کشاورزی و باغات در محدوده شهرها» - فصلنامه آبادی سال چهاردهم- شماره ۴۲ - سال ۱۳۸۳